

УДК: 39=512.19:314.117.1-86

БЛОКОПИТОВА НІНА,

здобувач кафедри філософії Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОСОЦІАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТЮРКОМОВНИХ ДІАСПОР

Стаття присвячена проблематиці ідентифікації тюркомовних діаспор. Детально проаналізовано особливості ідентифікаційних процесів тюркомовних діаспор в українському та німецькому етносоціумі. Визначено, що в силу історичних, географічних, геополітичних, лінгвістичних чинників впливу на інтеграційні процеси діаспори в приймаючий осередок, тюркомовний етносоціум ближчий до українського, що спрощує збереження своєї культурної ідентичності й водночас інтеграцію в місцеву спільноту українським переселенцям. На прикладі Німеччини показано, що соціальна політика окремих розвинених країн дозволила створити високоякісні умови для тюркомовної діаспори, але наявність власних ЗМІ, освітньо-культурних закладів, фінансової підтримки тільки розхолоджує, сприяє відокремленню існуванню її представників у своїх гето, створює сегрегаційне співтовариство.

Ключові слова: ідентичність; ідентифікація; інтеграція; сегрегація; тюркомовна діаспора; "людина етнічна".

Постановка проблеми. Аналізуючи сучасні тенденції соціогуманітарного дискурсу, можемо стверджувати, що вчені фокусують увагу на проблематиці діалектично пов'язаних між собою бінарних опозицій - глобалізації та ідентифікації. В умовах перманентної нестабільності та змін політичного устрою українського суспільства відбувається швидка перебудова ідентифікаційних структур, трансформація ідентичності, що впливає на якість адаптації людини до нових соціокультурних реалій.

В умовах ідеологічної кризи українського суспільства важливим є також дослідження питання етносоціальної ідентичності та самоідентифікації. Чому люди відносять себе до певної культурної спільноти, незважаючи на соціальні, історичні, політичні та інші зміни? Які чинники дозволяють їм уважати себе носіями певної культури, будучи представниками іншого етносу?

Ступінь наукової розробленості проблеми. Еволюція проблематики ідентифікації спостерігається від початкування теоретичних форм до самостійного теоретичного знання в роботах філософів, соціологів, етнологів, психологів: З. Фрейда, К. Юнга, Е. Фрома, Ю. Габермаса, Дж. Міда, Е. Еріксона, У. Джеймса, Л. Виготського. Першими теоретиками самоствердження були Ф. Ніцше та А. Шопенгауер. Визнання плюралістичного індивідуалізму відображено в роботах М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра, Ж. Бодрієра.

Одним із найпопулярніших дослідників соціальної ідентичності є А. Тешфел. Згідно з його переконаннями, соціальна ідентичність - це "частина індивідуальної "Я-концепції", яка виростає з власного знання про своє членство в групі (або групах) разом з оцінкою й емоційним проявом цього членства" [21]. До базису етнічної ідентичності та міжетнічних засад належить дихотомія "ми - вони", яка визначає діалектику консолідації та міжетнічної інтеграції в системі взаємодії етносів. Різновидом соціальної ідентичності є етнічна ідентичність.

Один з ініціаторів Центру дослідження націоналізму, британський філософ та соціальний антрополог Ернест Геллнер, дослідник і критик націоналізму, виділяв два центри ідентифікації: визначення за *принци-*

пом культурної спільності (якщо людей об'єднує одна культура як система ідей, умовних знаків, зв'язків, способів поведінки й спілкування) і за *принципом добровільності* (якщо люди визнають належність до цієї нації, тобто це продукт людських переконань, пристрастей і схильностей).

Нація пропонує нову форму ідентичності - об'єднання всіх громадян у загальному національному правовому та адміністративному просторі. Е. Геллнер показує, що нація створює симулякр етносу.

Вітчизняні вчені, у тому числі представники діаспори І. Білинський (США), О. Субтельний (Канада), Т. Кузьо (Великобританія), Р. Шпорлюк (США), І. Варзар, Я. Грицак, А. Колодій, Л. Нагорна, І. Онищенко, Ю. Римаренко, Л. Шкляр, М. Шульга дослідженню феномена етнічної й національної ідентичності приділяють багато уваги.

М. В. Заковоротна вважає, що становлення ідентичності полягає в процесі важкого вибору між легко здобутиим Я - запозиченим, скопійованим, і Я, яке створюється власними зусиллями та стараннями [7].

Дж. Мід бачить ідентичність як феномен, що формується в процесі соціальної взаємодії. Це здатність цілісного сприйняття себе й соціального світу, тому структура ідентичності включає в себе не тільки єдність елементів, а і їх зв'язок між собою та єдиним цілим [12, с. 20].

А. Бодальов зазначає, що під час актуалізації феномена ідентифікації та об'єктивзації його ефекту - ідентичності - підтверджується справедливості формули С. Рубінштейна, яка стала вже класичною: "Зовнішнє переломлюється кризь внутрішнє" [там само, с. 42]. На думку Д. Колесова, проводити ідентифікацію - оперувати значущістю різниць: формувати їх оцінки як незначні або значущі.

Крайня форма негативної етнічної ідентичності, набуваючи яку, індивід або уникає демонструвати свою етнічність, або взагалі заперечує будь-яку етнічність, найчастіше виражається у вигляді космополітизму. Ю. П. Платонов характеризує таку ідентичність як "трансетнізм", "коли особистість, не зараховуючи

себе до жодного етносу, відносить себе до всього людства, виходячи на надетнічний рівень уявлення про своє "Я" як суб'єкта світового співтовариства (громадянин світу). Прикладом можуть служити такі історичні особистості, як Лев Толстой у Росії і Махатма Ганді в Індії" [1, с. 65].

Метою статті є дослідження феномена етнічності в площині відносин "людина-суспільство", дослідження еволюції проблематики процесу ідентифікації. Визначення особливостей ідентифікації тюркомовних діаспор, логіки їх внутрішнього розвитку, проблем їх взаємовідносин із приймаючим суспільством.

Виклад основного матеріалу. На процес формування етнічної ідентифікації впливають об'єктивні екзогенні, або зовнішні, та суб'єктивні, ендогенні, або внутрішні фактори етнічної самосвідомості. Під інститутом етнічної ідентифікації маються на увазі постійні відтворюючі відносини людей, спрямовані на виконання певних норм, правил, функцій. У соціогуманітарних дослідженнях до *традиційних* інститутів етнічної ідентифікації відносять родину та культуру, що зумовлює їх значення в процесі формування етнічної ідентифікації. У зв'язку зі змінами етносоціальних умов сучасного суспільства мають місце *інноваційні* інститути етнічної ідентифікації, до яких відносять громадські організації, ЗМІ, Інтернет, соціальні мережі. Завдяки засобам масової інформації та соцмережам поширилась популяризація процесу формування етнічної самосвідомості, поширились процеси комунікації, взаємозв'язку, доступності.

Ідентичність - це тотожність суб'єкта з певним об'єктом, результат процесу ідентифікації. *Ідентифікація* - це процес встановлення зв'язку суб'єкта з певним об'єктом, а також процес оцінювання та визнання зв'язку не індивідом, а "іншими". Власне оцінювання та визнання суб'єктом належності до певного об'єкта - це *самоідентифікація*. Таким чином ідентифікація - це стабільний світоглядний конструкт, який є результатом процесу соціокультурного засвоєння.

У різних наукових концепціях лінгвістичний фактор є одним із базових елементів як зовнішньої ідентифікації, так і внутрішньої самоідентифікації. Далі визначають: спільність походження, загальну територію, загальне історичне минуле, релігію, матеріальну та духовну культуру, традиції. Відомий дослідник С. Гантінгтон зазначав, що культурні ідентичності (етнічні, національні, релігійні) займають центральне місце, а союзи, державна політика складаються з урахуванням культурної близькості та культурних відмінностей.

У соціогуманітарному вимірі феномен ідентичності базується на трьох основних модальностях - психофізіологічній, особистісній та соціальній, що відповідає напрямкам - примордіалізму, інструменталізму та конструктивізму. Прихильники примордіалізму, або традиціоналізму, одного з наукових напрямів, що розглядає етнос як початкове й незмінне об'єднання людей "по крові" з незмінними ознаками (Е. Шилс, Е. Сміт, К. Гірц, Л. Гумільов, С. Широкогоров, Ю. Бромлей). Примордіалізм грає роль зв'язку між протистоянням "ми / вони" і етнічною солідарністю: чим сильніший конфлікт, тим міцніше "братерство по крові".

Сутність конструктивізму полягає в тому, що етнічність визначається як надумана, існуюча в головах людей, штучно створена завдяки зусиллям індивідумів та інституцій. Представниками цього напрямку є Б. Андерсон, Ф. Барт, О. Карпенко та інші.

Сутність інструменталізму - служіння певним інтересам, меті. Належність до певної етнічної групи як засіб досягнення "зони комфорту", ресурс, який допо-

магає національній еліті маніпулювати групою, інструмент у боротьбі за владу. Представники цього напрямку: Л. Добрижева, Г. Солдатова, З. Сікевич, М. Губогло, Н. Глейзер, В. Ядов та інші.

Російський філософ В. Півоев у своїй монографії розглядає філософсько-теоретичні проблеми співвідношення етнічного та національного та надає більш змістовну систему концептуальних підходів: примордіалізм, лінгвістичний детермінізм, культурно-психологічний антропологізм, соціально-історичний еволюціонізм, соціально-економічний детермінізм, конструктивізм, інструменталізм, функціональний аксіологізм. Останній підхід, на думку В. Півоева, є найбільш прийнятний, бо в основі етнічної ідентичності необхідно шукати систему цінностей, що пов'язані з походженням, ландшафтом, мовою, менталітетом, художньою культурою та побутом [13, с. 15-21].

Проводячи соціально-філософський аналіз зв'язку людини та суспільства, необхідним буде визначити місце етнічного компонента, виявити значущість феномена "етнічності" як унікального компонента буття особистості. Сучасне філософське знання повинно синтезувати до повного поєднання "одичне - загальне", "раціональне - ірраціональне". Усе це можливо, коли до складу інтегральної концепції додається об'єктивно існуюче поняття "людина етнічна" (що безперервно трансформується) як вагомий об'єкт дослідження.

Феномен "етнічність", який характеризує народ, поєднує та водночас вирізняє його з-поміж інших співтовариств, відносять до базових характеристик людини. Потреба в позитивній етнічній ідентифікації інколи складає основу етнічних конфліктів. Тому, без сумніву, народи повинні зберігати свою етнічну специфіку. Народи, які не мають такої можливості, у відповідь інкорпують ізоляціонізм та націоналізм.

Етнорозрізнювальні функції філософії етносоціальної культури мають як природні, пов'язані з логікою розвитку етносу, так й історичні причини. Несхожими між собою можуть бути субетнічні одиниці, етнографічні групи, етносоціальні утворення або ж регіональні чи зональні варіанти, що формувалися в дещо інших природних, історичних та соціально-економічних умовах.

Стрімке зростання імігрантських співтовариств та їх інституціоналізація впливає на формування процесу діаспоризації світу як на одну з парадигм розвитку людства. Як зазначав фахівець з етнічних питань, професор Каліфорнійського університету Р. Брубейкер [2], згадування поняття "діаспора" як ключового в дисертаціях у 1970-х роках відбувалося в окремих випадках, у 1980-х роках зросло до десятка, у 1990-х - до сотні разів. У 1999 році з'являється незалежний науковий російськомовний журнал "Діаспори", перший англійськомовний журнал подібної тематики (Diaspora, Journal of Transnational Studies) був створений у Канаді. Основною тенденцією наукових пошуків була діаспоральна ідентичність, інтеграція та інституціоналізація мігрантів.

Ізраїльський вчений Г. Шеффер у статті "Діаспори у світовій політиці" [15] типологізує діаспори таким чином: діаспори "історичні" з глибокими коренями (вірменська, єврейська, китайська); "дрімаючі" діаспори (американці в Європі та Азії, скандинави в США); "щойно зароджені", у стані формування (турки в Німеччині, марокканці у Франції, корейці в США та ін.); "етнонаціональні" (найпоширеніший тип, ті, які відчувають присиутність "своїх" держави за спиною); діаспори "розсіяні" та "скупчені".

Наслідки міграційних процесів типологізував на початку 80-х років ХХ століття С. Бохнер та визначив такі категорії: асиміляцію та геноцид, інтеграцію та сегрега-

цію. *Асиміляція* трактується як процес поглинання однієї культури іншою, коли члени поглинаючої групи засвоюють звичаї, мову, стиль життя домінантної культури. Під *геноцидом* мається на увазі фізичне знищення однією групою, яка частіше знаходиться в більшості, представників іншої групи. *Сеєрегація* є політикою санкціонованого роздільного розвитку. На державному рівні проводиться політика, метою якої є ізоляція культурних груп. *Інтеграція* є варіантом розвитку груп, при якому члени групи зберігають свою культурну ідентичність і водночас об'єднуються в єдине співтовариство [9, с. 26].

Р. Брудейкер [2] уводить у науковий обіг поняття "діаспори катаклізму" (*accidental diasporas*). В основі визначення поняття лежить не перетин кордонів людиною, а рух самих кордонів. Наприклад, Туркманчайський договір - це мирний договір, підписаний 10 лютого 1828 року між Росією та Іраном у містечку Туркманчай за результатами другої російсько-перської війни. Згідно з цим договором, усі території Азербайджану північніше ріки Араз відійшли до Росії, а південні - до Ірану. До теперішнього часу ведуться суперечки з приводу ідентифікації. За лінгвістичними ознаками Азербайджан - тюркська держава, а після перерозподілу кордонів - наполовину перська? Професор І. М. Дьяконов у роботі *The Paths of History* (Шляхи історії) зазначав, що до ХХ століття термін "Азербайджан" уживався лише стосовно тюркомовного регіону північно-західного Ірану [17, с. 100]. Назва "азербайджанці" входила вжиток поступово; навіть у 1920-і роки застосовувалися терміни "азербайджанські турки" або "азербайджанські татари", і це було офіційно зафіксовано на Всесоюзному тюркологічному з'їзді в 1926 р. Наприклад, перший голова Раднаркому Азербайджанської Республіки Н. Наріманов (1870-1925) до кінця своїх днів називав себе "тюрком". Тільки після 1936 р. термін "азербайджанці" повністю утвердився [16, с. 34-35]. Сучасним прикладом "діаспор катаклізму" можуть бути події 2014 року в південно-східній Україні з кримсько-татарським (тюркомовним) етносоціумом.

Для етнічної культури українського народу характерними в силу історичних обставин є іншоетнічні компоненти. Це стало, по-перше, наслідком переселення народів, котрі, перетинаючи Україну, залишили серед її населення чужорідні культурні риси та етнічні субстрасти. По-друге, давалася взнаки тривала колонізація окремих частин України сусідніми державами: Великим князівством Литовським, Річчю Посполитою, Угорщиною, Австрією, Румунією, Туреччиною, Росією. Ця колонізація, територіально роз'єднуючи український народ, стримувала його етнокультурну консолідацію, поглиблюючи водночас локалізацію культури. Адже кожна держава, що захопила певні українські землі, відрізнялася і політичним устроєм, і соціально-економічним розвитком, і конфесією [6, с. 236].

У фокусі дослідження увагу привертають представники тюркомовної діаспори України та Німеччини.

Дослідженням процесів соціальної адаптації й інтеграції турків-месхетинців в Україні займався М. А. Гоманюк, О. Малиновська, Г. Вітковська, М. Шульга та ін. Загальна чисельність діаспори (згідно з даними перепису 2001 року) до 9 180 осіб (8844 турків та 336 турків-месхетинців), більшість яких проживає в Херсонській (3736 особи) та Донецькій (1791 особи) областях. У своїй дисертації М. А. Гоманюк зазначав: "Сприймаючи тюркську версію етногенезу, переважна більшість українських турків ідентифікує себе в першу чергу як "турки", а в другу - як "турки-месхетинці (ахалциські турки)"... У висновках загалом констатується, що в Україні адаптація турків-месхетинців проходить досить успі-

шно. Цьому сприяло те, що турки-месхетинці не змінювали статусу порівняно з тим, який вони мали в Узбекистані" [5, с. 162-176].

Сприяють процесу інтеграції тюркомовної діаспори в українському середовищі інститути етнічної ідентифікації, культурні співтовариства, наукові об'єднання. Одеське обласне гагаузьке національно-культурне товариство "Бірлік" ("Єдність") створене на установчій конференції гагаузів Одеської області 27 червня 1998 року. У 2001 році Товариство відкрило обласний центр Гагаузької культури, де розміщене правління Товариства, працює недільна школа, формується гагаузька бібліотека, музей, архів, видаватиметься гагаузька газета "Ана-Тарафім" [3, с. 103-106].

Більшість представників турецької громади сповідує іслам. На честь султана Сулеймана Великого і Роксолани 15 жовтня 2007 року в присутності високих гостей із Туреччини була відкрита Маріупольська мечеть та однойменний ісламський культурний центр.

В Україні 160 мечетей і молитовних будинків, з яких 10 - пам'ятки архітектури, діє 7 мусульманських духовних вузів і 90 недільних шкіл. Усе це для обслуговування потреб офіційно 500 тисяч мусульман України, хоча неофіційно називається цифрою у 2 млн. Більшість мусульман, близько 300 тисяч осіб, - кримські татари (теж тюркомовне населення). Відповідно і мечетей більше в Криму. Але найбільша знаходиться в Києві, де одночасно можуть молитися 3000 осіб [8].

У Херсонській області, де компактно проживають турки-месхетинці, діють два національно-культурних товариства (Херсонська обласна організація Всеукраїнського національно-культурного товариства "Ватан" і Херсонський обласний культурно-просвітницький центр "Ахалцихе") [4, с. 100-102].

Важливим буде відзначити діяльність турецького агентства співробітництва та розвитку (ТІКА - Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı). Метою ТІКА є допомога країнам, що розвиваються, у першу чергу, тюркомовним країнам та країнам-сусідам, а також розвиток співробітництва із цими країнами в економічній, торговельній, технічній, соціальній, культурній та освітній сферах за допомогою проектів та програм. Одним із найважливіших проектів ТІКА в Україні є проект тюркології, що здійснюється у формі культурної допомоги [11, с. 84-87].

В Україні функціонують Центри турецької мови та культури - Центр вивчення турецької мови Кримського державного інженерного та педагогічного університету, відділення тюркології Київського університету іноземних мов, Турецький інформаційний та дослідницький центр Київського університету ім. Тараса Шевченка, Центр турецької мови та культури Херсонського державного університету.

У лютому 2011 року Центр турецької культури та мови відкрився в навчальному корпусі Київського університету імені Бориса Грінченка. У церемонії відкриття взяли участь Посол Туреччини Ахмет Бюлент Меріч та ректор університету Віктор Огнев'юк.

У вересні 2011 року відбулося відкриття Азербайджанського культурно-освітнього центру в Полтавському університеті економіки і торгівлі. Директором центру призначений доцент Бакинського слов'янського університету к. ф. н. Я. Алхасов. На цей час центр функціонує в культурному та науковому напрямках.

Українсько-турецький центр розвитку бізнесу, культури та туризму було створено як структурний підрозділ Почесного консульства Туреччина в м. Харкові в серпні 2014 року. Урочисте відкриття центру відбулося 4 вересня 2014 року. Основними напрямками діяльності

центру є підтримка взаємопроникнення культур, підтримка зв'язків із турецькою діаспорою та турецькими студентами в Україні, просування спільних українсько-турецьких культурних й освітніх програм та проектів.

Об'єднана діаспора азербайджанців України має власний сайт рідною мовою. Мусульманська громада Харкова "Аль-Барокят" має не тільки офіційний сайт, але й об'єднує туркменську студентську діаспору.

Турки в Німеччині є однією з найменш інтегрованих громад країни й значною мірою зберігають рідну мову, релігію, прихильність до рідних традицій, музики й культури. При цьому природний приріст населення в турецькій діаспорі (1,2-1,5 % на рік) залишається значним. Загальна ж кількість жителів Німеччини, що мають турецьке коріння, становила у 2009 році приблизно 2812000 осіб, або 3,4 % населення Німеччини. Інші оцінки показують, що зараз у Німеччині живуть більше 4 мільйонів людей тюркського походження.

Дослідженням проблематики соціальної адаптації й інтеграції тюркомовної діаспори Німеччини займалися: Р. Алі-Заде, О. Бібікова, Н. Киреев, С. Утургаурі, І. Костіна, Юнус Улусой (Yunus Ulusoy), Гюрай Йюз (Güray Öz), Ферат Кентель (Ferhat Kentel), Метін Гюр (Metin Gür), Х. Геншер (H. Genscher), К. Хайнс (K. Heinz), М.Кремер (M. Kremer) та інші. У наукових колах цю проблематику вивчають за допомогою міжнародних конференцій, семінарів, зустрічей. Наприклад, 12 листопада 2014 року в Університеті Бремена проходив семінар "Діаспора підприємців Туреччини та Німеччини", який спрямовано на поглиблення розуміння проблем транснаціональної підприємницької діяльності [19].

У міжнародному науковому журналі з проблем полікультурних суспільств (IJMS) видавництва ЮНЕСКО, який забезпечує платформу для міжнародних, міждисциплінарних і соціально-політичних досліджень в області міграційного права, мультикультуралізму та меншин, випуск № 2 за 2009 рік присвячено тюркомовним діаспорам, у тому числі в Німеччині: "Турки за кордоном: поселенці, громадяни, транснації" [20].

У дисертаційному дослідженні В. Слободенюк [14] зазначено, що інтеграційні процеси в турецькому середовищі проходять вкрай повільно з ряду причин, серед яких головними є: *стійкість німецької культури й національної ідентичності, велика різниця в менталітеті між корінним населенням і турецькою діаспорою; соціально-політична німецької влади, що гарантує стерпне існування слабо інтегрованим у німецьке суспільство групам населення; народжені в Німеччині турки мають більше шансів на отримання громадянства і, відповідно, на більший обсяг соціальних виплат; існування оптимальних можливостей для культурної самоізоляції турецьких іммігрантів: турки Німеччини можуть щодня дивитися турецьке телебачення, слухати турецьке радіо, читати турецькі газети, використовувати турецькі Інтернет-ресурси.*

Під час конференції молодіжної організації Християнсько-демократичної партії в Потсдамі Канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що мігранти, які приїжджають на роботу до Німеччини, повинні розмовляти німецькою, оскільки тільки в цьому разі вони можуть стати повноцінними учасниками ринку праці. "На початку 1960-х наша країна запросила іноземних робітників до Німеччини, і зараз вони тут живуть, - зазначила канцлер. - Деякий час ми самі себе обдурювали й говорили собі: "Вони у нас не залишаться, коли-небудь вони виїдуть, але так не сталося. І, звичайно ж, наш підхід полягав у мультикультуралізмі, у тому що ми будемо жити поруч і цінувати один одного. Цей підхід провалився, абсолютно провалився" [10]. Представник тюр-

комовної діаспори в Німеччині, дослідник турецько-німецьких культурних трансформацій Деніз Гектюрк (Deniz Göktürk) у своїй статті "Рахат-лукум - Німецький переляк. Неналагоджені опозиції в транснаціональному синемаатографі" [18] наголошував на "зіткненні цивілізацій": "існує думка щодо німецько-турецьких відносин, турки, як правило, фігурують як потерпілі. Після воз'єднання в 1989 році міжнародні засоби масової інформації дивилися на Німеччину обережно, повідомляючи про підвищення рівня ксенофобії, про наявність численних насильств, часом смертельних, нападів на іноземців, про Неонацистів. Тим не менше, є також деякі ознаки "німецького переляку", які викликані наявністю двох мільйонів іммігрантів із Туреччини, які не тільки ввели Донер Кебаб (який тим часом став головним німецьким фаст-фудом), але які зараз зводять мінарети в німецьких містах. Замість того, щоб мирно інтегруватися в німецьке суспільство, вони, здається, зміцнюють власне турецьке. Очевидно, що вони привели до фундаментальних змін німецької міської пейзажі. Чи повинні ми припустити те, що європейська цивілізація знаходиться в небезпеці бути тюркізованою?...

За останні роки насправді набула зросту стурбованість мультикультуралізмом в Німеччині. Благочинні мультикультурні проекти часто призводять до спорудження бінарних опозицій між "турецькою культурою" і "німецькою культурою". Фокус на культурній відмінності, який стверджує, що вже вичерпаний, на практиці часто прикриває існуючий міжкультурний затор, робить діалог і взаємодію більш важкими. Крім того, питання про дискурс меншин у Німеччині тісно пов'язане з питанням національного минулого та самобутності, у зв'язку із чим посилює наявність боргу, а не задоволення" [там само].

Висновки

У статті визначено, що на процес етносоціальної ідентифікації впливають історико-політичні передумови, що передбачають зв'язок етнічності діаспори з історією приймаючої території.

Узагальнено основні тенденції розвитку взаємовідносин тюркомовних діаспор із приймаючим суспільством. Визначено, що тюркомовна діаспора України є більш **інтеграційним** співтовариством завдяки історико-географічним, геополітичним, лінгвістичним, світоглядним чинникам. Тюркомовна діаспора Німеччини, навпаки, має можливість існувати відокремлено завдяки названому чинникам та є **сегрегаційним** співтовариством. На думку самих представників тюркомовної діаспори Німеччини, утримання акценту на мультикультурних проектах часто призводить до штучного створення бінарних опозицій, мультикультурних симулякрів між турецькою й німецькою культурою, роблячи діалог і взаємодію більш важкими.

Беручи до уваги багатомірність та безмежність дослідження феномена етнічності в площині відносин "людина-суспільство" можливо припустити появу нових предметних кіл, нових парадигм філософських орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакланов И. Человек этнический: проблема этнической идентичности / И. Бакланов // Вопросы социальной теории: научный альманах / [под ред. Ю. М. Резника, М. В. Тлостановой] ; Ин-т философии РАН. - М. : Ассоциация "Междисциплинарное общество социальной теории", 2010. - Том IV. Человек в поисках идентичности. - 528 с.
2. Брубейкер Р. "Діаспори катаклизма" в центральній і східній Європі та їх відносини з родинами (на прикладі

Веймарской Германии и постсоветской России) [Электронный ресурс] / Роджерс Брубейкер. - Режим доступа : http://www.diaspory.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5.

3. Волков П. Роль и место гагаузского национального меньшинства в Одесской области в развитии двусторонних отношений на региональном уровне / П. Волков // Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнародної конференції / [за ред. М. О. Воронюк]. - Одеса, 2006. - 152 с.

4. Гоманюк М. Проблеми соціальної адаптації турків-месхетинців в Україні / М. Гоманюк // Українсько-турецькі відносини: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнародної конференції / [за ред. М. О. Воронюк]. - Одеса, 2006. - 152 с.

5. Гоманюк М. А. Соціальна адаптація й інтеграція турків-месхетинців в українському суспільстві : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / М. А. Гоманюк ; Харківський національний ун-т ім. В. Н. Каразіна. - Харків, 2007. - 184 с.

6. Євтух В. Б. Етносоціологія: питання формування поняттєво-термінологічного апарату / В. Б. Євтух // Проблеми розвитку соціологічної теорії. Теоретичні проблеми змін соціальної структури українського суспільства : наукові доповіді і повідомлення II Всеукраїнської соціологічної конференції / Соціологічна асоціація України, Інститут соціології НАН України. - К., 2002. - 533 с.

7. Заковоротная М. В. Идентичность человека: социально-философские аспекты [Электронный ресурс] / М. В. Заковоротная. - Режим доступа : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000729/st000.shtml>.

8. Ковальчук И. Самые-самые мечети Украины - от древнейшей до красивейшей [Электронный ресурс] / Ирина Ковальчук. - Режим доступа : segodnya.ua/life/society/Samye-samye-mecheti-Ukrainy-ot-drevneyshey-do-krasiveyshey-446906.html.

9. Константинов В. В. Социально-психологический анализ феномена расставания мигрантов с родиной : [монография] / В. В. Константинов, Н. А. Ковалева. - Пенза : ПГПУ им. В. Г. Белинского, 2010. - 100 с.

10. Меркель заявила о провале мультикультурализма [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml.

11. Осджан К. Діяльність турецького агентства співробітництва і розвитку (ТІКА) в Україні / К. Осджан // Українсько-

турецькі відносини: стан і перспективи розвитку : матеріали міжнародної конференції / [за ред. М. О. Воронюк]. - Одеса, 2006. - 152 с.

12. Идентичность: социально-психологические и социально-философские аспекты : [коллективная монография] / К. В. Патырбаева, В. В. Козлов, Е. Ю. Мазур и др. ; [науч. ред. К. В. Патырбаева] ; Перм. гос. нац. иссл. ун-т. - Пермь, 2012. - 250 с.

13. Пивоев В. М. Этнос и нация: проблемы идентификации / В. М. Пивоев. - Петрозаводск : Изд-во ПетрГУ, 2006. - 109 с.

14. Слободенюк В. В. Турецкая диаспора в Германии: социально-экономическое, политическое и культурное положение во второй половине XX - начале XXI вв. [Электронный ресурс] : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.03 "Всеобщая история" / В. В. Слободенюк. - Краснодар, 2011. - Режим доступа : <http://www.disscat.com/content/turetskaya-diaspora-v-germanii-sotsialno-ekonomicheskoe-politicheskoe-i-kulturnoe-polozhenie#ixzz3RYUXs7Ef>.

15. Шеффер Г. Диаспоры в мировой политике [Электронный ресурс] / Габриэль Шеффер ; [пер. с англ. Е. В. Вишневецкой]. - Режим доступа : http://www.diaspory.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5.

16. Шнирельман В. А. Войны памяти: мифы, идентичность и политика в Закавказье / В. А. Шнирельман. - М. : Академкнига, 2003. - 592 с.

17. Diakonoff I. The Paths of History / Igor M. Diakonoff, Geoffrey Hosking. - Cambridge University Press, 1999. - 368 p.

18. Deniz Göktürk. Turkish delight - German fright. Unsettling oppositions in transnational cinema. - 2010 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://eipcp.net/transversal/0101/goektuerc/en>.

19. Panel Discussion: Diaspora Entrepreneurship in Turkey and in Germany Organizers: Prof. Dr. Jörg Freiling (University of Bremen), Prof. Dr. Michael Gessler (University of Bremen) [Электронный ресурс]. - Режим доступа : http://www.lemex.uni-bremen.de/files/freiling/Sonstiges/Programm_Tuerkeiwoche.pdf.

20. Turks Abroad: Settlers, Citizens, Transnationals // International Journal on Multicultural Societies (IJMS) (Revised edition). - 2009. - Vol. 11. - No. 2 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001886/188648e.pdf>.

21. Social identity and intergroup relations / [H. Tajfel (Ed.)]. - Cambridge & Paris, 1982.

Белокопытова Нина,

соискатель кафедры философии Запорожского национального университета

ОСОБЕННОСТИ ЭТНОСОЦИАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ ДИАСПОР

Статья посвящена проблематике идентификации тюркоязычных диаспор. Детально проанализированы особенности идентификационных процессов тюркоязычных диаспор в украинском и немецком этносоциуме. Определено, что в силу исторических, географических, геополитических, лингвистических факторов влияния на интеграционные процессы диаспор в принимающей среде тюркоязычный этносоциум ближе к украинскому, что упрощает сохранение своей культурной идентичности и одновременно объединение в единое интеграционное сообщество. На примере Германии показано, что социальная политика отдельных развитых стран позволила создать высококачественные условия для тюркоязычной диаспоры, но наличие собственных СМИ, образовательно-культурных учреждений, финансовой поддержки только расхолаживает, способствует обособленному существованию в своих гетто, создает сегрегационное сообщество.

Ключевые слова: *идентичность; идентификация; интеграция; сегрегация; тюркоязычная диаспора; "человек этнический".*

Bilokopytova Nina,

PhD student at the Department of Philosophy of Zaporizhzhya National University

PECULIARITIES OF ETHNIC AND SOCIAL IDENTIFICATION OF TURKIC DIASPORA

The article is devoted to the problems of identification of Turkic Diaspora. Analyzed in detail migration peculiarities of Turkic Diaspora in Ukrainian and German society. Determined that due to historical, geographic,

geopolitical, linguistic factors influencing the integration processes in the host cell Diaspora Turkic-speaking society closer to Ukrainian, which simplifies the preservation of their cultural identity while uniting into a single community of integration. Social policy in Germany has created a high-quality environment for Turkic Diaspora, but having our own media, educational and cultural centers, financial support, only weakens, promotes separation of existence in their ghettos, segregation creates community.

Segregation is sanctioned policy of separate development. At the state level, a policy whose aim is to isolate cultural groups. Integration is a variant of the groups in which group members retain their cultural identity while combined into a single community.

In various scientific concepts the linguistic factor is one of the basic elements of both the external and internal identity. Next was determined: a common origin, a common territory, common historical background, religion, material and spiritual culture and traditions. Renowned researcher S. Huntington noted that cultural identities (ethnic, national, religious) are central and unions, government policies consist of considering cultural proximity and cultural differences.

Turks in Germany are one of the least integrated communities in the country and largely retain their native language, religion, commitment to family traditions, music and culture. And in the opinion of the representatives of Turkic Diaspora in Germany, we have existence of danger of being Turkic zed of Europe.

Key words: identity; identification; integration; segregation; Turkic Diaspora; "Homo ethnic".

REFERENCES

1. Baklanov I. (2010), "Homo ethnic": the problem of ethnic identity, in: *Questions of social theory: Scientific almanac*, Volume IV, Moscow, 528 p. (rus).
2. Brubaker R. "Diaspora of cataclysm" in central and eastern Europe and their relationship with their homeland (for example, Weimar Germany and Soviet Russia), available at: [http://www.diaspory.ru/index.php?option=com_content&view=article &id=5&Itemid=5](http://www.diaspory.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5) (rus).
3. Volkov P. (2006), Role of Gagauz minority in the Odessa region in the development of bilateral relations at the regional level, in: *Ukrainian-Turkish relations: state and development prospects: International Conference*, Odessa, 152 p. (rus).
4. Homanyuk M. (2006), Problems of social adaptation Meskhetian Turks in Ukraine, in: *Ukrainian-Turkish relations: state and development prospects: International Conference*, Odessa, 152 p. (ukr).
5. Homanyuk M. (2007), Social adaptation and integration of Meskhetian Turks in Ukrainian society, Kharkiv, 184 p. (ukr).
6. Yevtukh V. (2002), Ethnosociology: formation of conceptual issues and terminology, in: *Problems of development of sociological theory. Theoretical problems change the social structure of Ukrainian society: Research reports and messages II All-Ukrainian sociological conference*, Kyiv, 533 p. (ukr).
7. Zakovorotnaya M. The identity of the man: the social and philosophical aspects, available at: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000729/st000.shtml> (rus).
8. Kovalchuk I. Top Rated mosque in Ukraine - from the oldest to the most beautiful, available at: segodnya.ua/life/lsociety/Samye-samye-mecheti-Ukrainy-ot-drevneyshey-do-krasiveyshey-446906.html (rus).
9. Konstantinov V., Kovaleva N. (2010), Social and psychological analysis of the phenomenon of separation of migrants to their homeland: Monograph, Penza, 100 p. (rus).
10. Merkel said about the failure of multiculturalism, available at: http://www.bbc.co.uk/russian/international/2010/10/101016_merkel_multiculturalism_failed.shtml (rus).
11. Osdzhan K. (2006), Activities Turkish Cooperation and Development Agency (TIKA) in Ukraine, in: *Ukrainian-Turkish relations: state and development prospects: International Conference*, Odessa, 152 p. (ukr).
12. Patyrbayeva K. (2012), Identity: social-psychological and social-philosophical aspects, Perm, 250 p. (rus).
13. Pivoyev V. (2006), Ethnicity and Nation: problem of identification, Petrozavodsk, 109 p. (rus).
14. Slobodenyuk V. (2011), Turkish Diaspora in Germany: the socio-economic, political and cultural situation in the second half of the XX - early XXI century, available at: <http://www.dissercat.com/content/turetskaya-diaspora-v-germanii-sotsialno-ekonomicheskoe-politicheskoe-i-kulturnoe-polozhenie#ixzz3RYUXs7Ef> (rus).
15. Schaeffer G. Diaspora in world politics, available at: [http://www.diaspory.ru/index.php?option=com_content&view=article & id = 5 & Itemid = 5](http://www.diaspory.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=5) (rus).
16. Shnirelman V. (2003), War of Memory: Myths, Identity and Politics in Transcaucasia, Moscow, 592 p. (rus).
17. Diakonoff Igor, Hosking Geoffrey (1999), *The Paths of History*, Publisher: Cambridge University Press, 368 p. (eng).
18. Deniz Göktürk (2010), Turkish delight - German fright. Unsettling oppositions in transnational cinema, available at: <http://eipcp.net/transversal/0101/goektuerk/en> (eng).
19. Panel Discussion: Diaspora Entrepreneurship in Turkey and Germany Organizers: Prof. Dr. Jörg Freiling (University of Bremen), Prof. Dr. Michael Gessler (University of Bremen), available at: http://www.lemex.uni-bremen.de/files/freiling/Sonstiges/Programm_Tuerkeiwoche.pdf (eng).
20. International Journal on Multicultural Societies (IJMS) (Revised edition) Vol. 11, No. 2, 2009 "Turks Abroad: Settlers, Citizens, Transnationals", available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001886/188648e.pdf> (eng).
21. Tajfel, H. (Ed.) (1982), *Social identity and intergroup relations*, Cambridge & Paris (eng).

© Білокопитова Ніна

Надійшла до редакції 24.12.2014